

Драгана А. ГРУЈИЋ*

Универзитет у Београду, Филолошки факултет

Катедра за библиотекарство и информатику

СТАСАВАЊЕ БИБЛИОТЕКАРСТВА КАО ПРОФЕСИЈЕ И НАУКЕ У СРБИЈИ НАКОН ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Апстракт: Циљ рада је да представи развој библиотекарства у Србији у периоду након Другог светског рата до данас, односно у периоду када долази до нагле професионализације и када библиотекарство кроз институционализовано образовање израста у признату друштвено-хуманистичку науку. На основу досад недовољно познате и мало коришћене необјављене архивске грађе, осветљава се развој стручног и компетентног кадра у Србији као предуслову за развој библиотечке науке. Уочено је да се у разматраном периоду библиотекарство нагло развија. Посебне заслуге за то у почетку припадају Друштву библиотекара Србије, а потом Катедри за библиотекарство и информатику на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Рад обједињује како историјске тако и актуелне напоре да се библиотекарство унапреди и одржи корак са наукама постмодерног друштва.

Кључне речи: библиотекарство, Друштво библиотекара Србије, Катедра за библиотекарство и информатику, образовање библиотекара, библиотечки кадар.

ОСВРТ НА ОДРЕЂЕЊЕ БИБЛИОТЕКАРСТВА КАО НАУКЕ

Да би се боље разумело место библиотекарства у савременом друштву и њен положај међу другим наукама, неопходна је јасна дефиниција. Према многим теоретичарима, то одређење није тако једноставно, јер се појам, улога и значај библиотекарства могу посматрати са различитих аспеката: као важан део културе, као чувари културне баштине, али и са аспекта односа друштва према библиотекама (Meijer 1982: 17). Такође, библиотекарство се увек развијало пратећи савремене потребе и развој друштва, а самим тим мењало се и проширивало значење. На хетерогени карактер међу првима је указао немачки библиотекар Георг Лејх (Georg Leyh, 1877–1968) (Meijer 1982: 11). Упркос сложености појма, библиотекарство је аутохтона наука у чијем фокусу су човек, књига и знање.

Аналогно Миљевићевом виђењу науке као споја „истраживања и излагања, открића и доказа“ (2007: 15), библиотекарство трага за логиком унутар организације знања. До спознаје истине којој тежи свака наука воде научне методе. У том домену библиотекарство се може похвалити методама, пре свега класификационим и библиографским, које срећемо и у другим (научним) дисциплинама. Иако поседује

* Ванредни професор, dragana.grujic@fil.bg.ac.rs

све елементе које једну науку одређују – дефинисан предмет истраживања, своје методе научног сазнања и стручну терминологију, библиотекаство тражи потврду да је признато и равноправно међу наукама постмодерног друштва. Према проф. Стокићу на библиотекаство је најприменљивија дефиниција Томаса Куна (Thomas Kuhn, 1922–1996) по којој се не треба бринути за научни статус, него настојати да се дође до „сагласности о својим прошлим и садашњим достигнућима“ (2002: 105). Полазећи од једне од најчешће навођених дефиниција науке према којој она представља „суму знања о објективној стварности која је, уз коришћење одговарајућих научних метода, систематизована и аргументована ... и мора бити саопштена изразима чије је значење јасно, прецизно и друштвено разумљиво, треба да буде сагласна и применљива у пракси и изложена сталним практичним проверавањима“ (*Нова енциклопедија* 1978: 1235), уочавамо да библиотекаство испуњава све услове да буде третирано као наука. Библиотекарство има задатак да анализира научну праксу како би на основу тога проистекле норме за ваљани рад.

Чињенице у историјској ретроспективи потврђују да се библиотекаство најпре развија као прагматична делатност, а потом од помоћне, некада и подређене научне дисциплине, израста у самосталну науку. Током 19. века библиотекаство је често разматрано у склопу других наука, попут науке о језику и књижевности. Као што је Доналд Уркарт (Donald Urquhart, 1909–1994) међу својим начелима истицао да библиотеке нису острво и библиотекаство не може постојати независно од осталих наука, већ се са њима неминовно прожима. Под њеним окриљем развијају се информационе науке, архивистика, документалистика, историја књиге и библиотека... Улазна линија у развоју библиотекаства у Србији и позиционирање у корпусу друштвено-хуманистичких наука посебно се истиче након Другог светског рата, односно када су се стекли економски услови и када се развила свест о нужности развоја ове дисциплине.

РАЗВОЈ БИБЛИОТЕКАРСТВА И СТРУЧНОГ КАДРА У СРБИЈИ НАКОН ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Не може се разматрати развој библиотекаства, ни као науке ни као струке, без одговарајућег компетентног кадра. Међутим, након Другог светског рата осетио се недостатак стручног особља. Пре него што су се стекли услови да се формално образовање одвија на универзитетском нивоу, библиотекари су се образовали и усавршавали на предавањима и стручним курсевима и компетенције су стицали полагањем стручних испита. До значајног помака у развоју библиотекаства долази оснивањем Друштва библиотекара Народне Републике Србије (1947),¹ које је представљало одговор на потребу „да се сви библиотекари, односно службеници у библиотекама на територији Н. Р. Србије прикупе у једну организацију да би

1 Друштво Народне Републике Србије основано је децембра 1947. године, те представља библиотечко удружење са најдужом и најбогатијом традицијом. Рад Друштва је одобрен од стране Министарства унутрашњих послова Н. Р. Србије решењем IV бр. 71516 од 16. 1. 1948. За првог председника Друштва изабрана је Милица Продановић, управник Универзитетске библиотеке у Београду (видети: Трифуновић 2017: 9–50).

удруженим снагама подигли како свој стручни ниво, тако и само библиотекарство...“ (АБДС,² бр. 3, 23. јануар 1948). Исте године донета је *Основна уредба о библиотечко-архивистичкој струци* („Сл. лист ФНРЈ“, бр. 19/1948) којом су уређени струка, звања у области библиотекарства и радни однос.

Од 1948. године интензивно су се одржавали стручни курсеви и предавања, па чак и путем радио емисија, о чему сведочи богата Архива Друштва библиотекара НР Србије. На основу ње откривамо да су за једну групу предавања за радио емисије предвиђене следеће теме (АБДС, бр. 32, 24. мај 1948): Типови библиотека и њихов задатак; Стварање библиотекарских кадрова; Обнова Народне библиотеке; Значај Друштва НР Србије; Шта је библиографија и њен значај; Развој библиотекарства у Србији. За руководиоце синдикалних библиотека одржавани су курсеви, попут једномесечног курса на којем су се разматрала питања: Утврђивање типова библиотека, Општи и специјални задаци одређених типова библиотека, Издржавање и снабдевање библиотека, технички проблеми, библиотекарски кадрови (курсеви школе), Обавезни примерак, Израда библиографије и Ревизија библиотека (АБДС, бр. 17177, 27. октобар 1948). Доминантну улогу Друштва, која се може оправдати стручношћу, открива и податак да је постојала препорука да сви који организују стручне курсеве то учине у сарадњи са Друштвом. Ту стручност потврђују многобројни дописи и захтеви упућени од надлежних министарстава у циљу решавања одређених библиотечких питања. Тако је Друштво је на молбу Министарства просвете (АБДС, бр. 9033, 12. фебруар 1948) израдило *Правилник за библиотечке уреднике и среским месцима* које је обухватало циљ и задатке библиотека, оснивање, управу и особље, издржавање, набавку књига, унутрашње уређење (инвентар, каталог, подела књига по струкама, начин издавању...).

Ипак, прекретницу у развоју кадрова, а самим тим и библиотекарства, представљало је отварање средње стручне библиотекарске школе. На иницијативу Министарства просвете НР Србије, које је најавило да ће школске 1948/1949. године отворити средњу библиотекарску школу (АБДС, бр. 12584, 27. фебруар 1948), Друштво је од својих чланова формирало комисију која је израдила предлог плана и програма за рад школе. Колико је било хитно да се ово сачини потврђује и податак да су план и програм рада послати без коначне редакције Друштва (АБДС, бр. 32, 24. мај 1948). При изради у великој мери угледали су се на рад и искуства сличних стручних школа које су постојале у тадашњем СССР-у, али и у Европи, имајући у виду и потребе наших библиотека и стручне заједнице. Уз то су поштовали и уопштен план рада осталих средњих школа у Србији, те су своје место нашли предмети Привредни програм ФНРЈ, Устав ФНРЈ и Фискултура, часови књижевности, матерњег и страног језика. Од стручних предмета били су заступљени Наука о књизи, Библиотечка техника, Комплетирање фондова, Библиографија, Рад са читаоцем,

2 Друштво библиотекара је током своје историје у више наврата мењало назив: Друштво библиотекара НР Србије (1947–1964), Друштво библиотекара СР Србије (1964–1974), Савез библиотечких радника СР Србије (1975–1985), Друштво библиотечких радника Србије (1986–1992) (видети: Прир. Ристић, Црногорац 2007: 17–177). Данас носи назив Библиотекарско друштво Србије у којем се налази архива Друштва од оснивања, те се у раду за ове изворе користи скраћеница АБДС.

Рад са децом. Уз теоријску наставу био је предвиђен и практичан рад. Комисија је изнела и препреку у стицању квалификованог особља – време које је потребно да се заврши ова школа, а самим тим постојање празнине у школовању и добијању обученог особља, која би се према њима премостила оснивањем једногодишње библиотекарске школе коју би могли да похађају ученици са завршеном средњом школом. На основу решења Министарства просвете НР Србије 44711 од 22. августа 1948. отворена је прва Средња библиотекарска школа у Србији. Налазила се при Учитељској школи у Београду и њоме је руководио директор Учитељске школе, али је у административном смислу била самостална. Један број наставника био је, по препоруци Друштва, хонорарно ангажован из редова библиотекара. Међутим, нису били задовољни новчаном надокнадом, посебно када се има на уму да је реч о стручним предметима који се први пут уче и за које је потребна „већа наставничка припрема за сваку методску јединицу“ (АБДС, бр. 103, 19. новембар 1948). Средња библиотекарска школа најпре је деловала као трогодишња, а већ од 1950. постаје четворогодишња школа за образовање књижничара, да би касније увела и смер за књижаре. У почетним годинама рада посебну потешкоћу представљао је недостатак стручне терминологије и мањак стручних публикација. Литература је постојала на руском, енглеском, француском и немачком језику. Међу књигама предавачи су издвојили наслов *Библиотечка техника* В. Кљенова као најподеснију (Москва, 1947). Зато је Министарство за науку и културу Владе ФНРЈ обећало да ће формирати комисију која би се састојала од стручњака и који би сачинили уџбеник из библиотекарства. Значајан извор информација био је стручни часопис „Библиотекар“, ³ званично гласило Друштва и први библиотечки часопис у Србији. Покренут је са жељом да буде „не само орган једног стручног и научног друштва“, већ и „помагач библиотекару, његов информатор и изградитељ“ (АБДС, бр. 49, 2. јул 1948: 1). Часопис је посебно у послератним годинама био важно средство комуникације, начин да се размене идеје, знања и да се разреше стручне недоумице, а тиме се допринело обликовању и унапређењу струке (Грујић 2018: 7).

Упркос почетним потешкоћама, ова иницијатива оснивања средње стручне школе, подстакла је на размишљање о отварању сличних школа и у другим деловима земље. Да је било и више од промишљања, да су предузети конкретни кораци потврђује и архивска документација. Друштво библиотекара СР Србије за Косово и Метохију је, уз подршку Покрајинског Секретаријат за образовање и културу и осталих надлежних тела, заједно са Радничким Универзитетом у Приштини започело припрему на оснивању Средње Библиотекарске школе и једног Одељења за дошколовавање – ванредно школовање постојећег библиотечког кадра. Уз подршку Средње Библиотекарске школе из Београда 1967. године отворена је школа при Радничком универзитету у Приштини (АБДС, бр. 125, 15. јун 1967) и радила је до 1976. године.

Удружење библиотекара НР Србије, свесно да највећи део библиотечког кадра са вишим образовањем чине средњошколски професори који упркос добром раду немају довољно стручних компетенција, настојало је да уздигне библиотекарство

3 Први број часопис „Библиотекар“ објављен је годину дана након оснивања Друштва библиотекара, 1948. године. Први уредник била је председница Друштва Милица Продановић.

на виши ниво. Августа 1948. Друштво је на захтев Министарства просвете НР Србије сачинило реферат о *систему дѣблѣоѣкарскѣої школовања у СССР* (В. П. 1949: 228). У исто време поднет је предлог о потреби оснивања више библиотекарске школе у нашој земљи која би пружила широко образовање, а потом омогућила студентима да наставе школовање на Филозофском факултету. Друштво је у својим рефератима у више наврата истицало да је неопходно да се средњошколско образовање надогради са две године стручне спреме како би се што пре добио квалификован кадар, а за чиме је постојала велика потреба. Управни одбор је, у нади да ће отварање школе бити ускоро и решено, оформио Комисију која је имала задатак да прикупи материјал за израду плана и програма наставе. Не одустајући од ове замисли, међу материјалима за прво саветовање библиотекара Србије налази се и реферат Управе удружења библиотекара и чланова њених комисија о подизању библиотекарске струке кроз отварање више библиотекарске школе, која би била у рангу Више педагошке школе, са циљем да се реши питање стручних библиотекарских кадрова (АБДС, 63, 3. децембар 1948). Један у низу таквих дописа са потписом Милице Продановић упућен је Министарству са уверењем да би тако основана библиотекарска школа „била у рангу универзитета“ (Исто). То је уједно требало да буде прелазно решење док се и код нас „не створе могућности за отварање једног библиотекарског факултета, слично онима у СССР“ (Радовић 1949: 130). Чак ни питање наставног кадра није било спорно, јер је било библиотекара који су били спремни да преузму наставничку улогу. Постојали су жеља и интересовање да се на овај начин образују библиотекари и у Новом Саду. Нажалост, из дописа од 18. јуна 1949. (АБДС, бр. 51) сазнајемо да тада отварање више библиотекарске школе није било у плану.

Да би се библиотекарство уздигло као професија било је неминовно донети измене у *Уредби о дѣблѣоѣкарско-архивистичкој сѣруци*. Друштво библиотекара Србије указало је на пропусте у тада актуелној Уредби, посебно када је реч о њеној примени у пракси (АБДС, бр. 15, 25. март 1949). Иза ове иницијативе стајала је потреба да се покаже да се библиотекарство цени, а то би, дуторочно посматрано, резултирало придобијањем квалитетног кадра који би савесно и одговорно обављао стручне послове. Наиме, према тада важећој Уредби, библиотеке и архиви су те давне 1949. године третирани као административне установе, а плата је чак и за високу стручну спрему и за обављање стручних послова била само *незнајно виша од ѣлајие васѣјѣача-одѣојѣијеља*. Друштво је истакло чињеницу да је библиотекарство много комплексније и да *дѣблѣоѣке и архиви имају научни и ѣросвейно-ѣолиѣиѣички каракѣтер*. Друштво се залагало да библиотекарство има статус који заслужује. Своје ставове поткрепљују тврдњом да су библиотекари и архивисти у свим развијеним државама изједначени са наставницима универзитета. Зато предлажу и одговарајућа звања у библиотечко-архивистичкој струци, уз која су наведени основни послови, квалификација, односно стручна спрема и плата (АБДС, бр. 15, 25. март 1949: 3–5):

Бѣблѣоѣечки ѣомоћни ѣехничар – Размешѣање књиѣа ѣо сѣјнаѣурама и груѣи основни ѣехнички ѣослови ѣод руководсѣвом дѣблѣоѣечкоѣ ѣехничара, основна школа и ѣракса;

Библиотечки техничар – Обављање основних послови рада са читачима, издавање и примање књига, сређивање библиотечкој материјала, сарадња при изради читачишнице, свршена седмогодишња или њој равна школа и неки библиотечки течај;

Библиотечки руковалац – Вођење послова у мањим организационим јединицама, обављање стручних послова, сарадња са библиотекаром на сложенијим стручним пословима, свршена петијуна средња школа или њој равна школа и средњи библиотекарски курс;

Млађи библиотекар – Обављање стручних послова библиотечке технике (пријем, инвентарисање, проверавање, синирање, читачишница набавке и циркулације књига, ревизија) факултетска сирема, приправнички стаж и стручни испит;

Библиотекар – Руководјење сложеним пословима библиотечке технике, библиотечке полишке, организационих послова научне или стручне библиотеке. Стручно уздизање кадрова, поторедна пракса и усјех у раду у звању млађе библиотекар;

Виши библиотекар – Самостално руководијење сложеним стручним библиотечким пословима, обављање научних послова библиотекарске струке, рад на унапређењу струке, припремање кадрова. поторедна пракса у звању библиотекар, показани усјех у раду, рад на унапређењу струке и рад на припремању кадрова;

Библиотечки савјетник – Проучавање и научно обрађивање проблема библиотекарске струке (организационих, библиографских, педагошких, историјских, културно-полишких и др.), праћење развоја науке у земљи и на сирани, ноширање последњих научних резултата, прикуљање материјала о специјалним питањима и проблемима струке и њихово научно обрађивање. Квалификације: Свјетрано познавање библиотекарске струке, познавање појединих научних дисциплина, познавање сираних језика, смисао за библиотекарско педагошко рад и освјеточене способности и показани резултати рада и научни радови из струке.

Аналогно овоме дати су и предлози за звања у архивима (архивски техничар, млађи архивист, архивист, виши архивиста и архивистички савјетник).

Допринос у школовању и стручном оспособљавању библиотечких кадрова дала је Комисија за стручно уздизање библиотечкој кадра и издавачку делатност⁴ која је деловала под окриљем Друштва библиотекара Србије. Комисија је разматрала захтеве о стручном оспособљавању запослених, попут траженог курса за дошколовање библиотечких манипуланата током којег би се полазницима држали стручни предметни изјаве и друге године библиотекарске школе (АБДС, бр. 711, 23. јун 1967). Такође, Комисија је у циљу усавршавања кадрова организовала предавања. Пример је циклус предавања „Библиотекарство у свјету и код нас“ на Коларчевом универзитету током маја и јуна 1967. године (АБДС, Извештај о раду Друштва, 1965–1967), али и уско стручна предавања попут семинара из области каталогизације. Ова сарадња Друштва, односно Комисије и Коларчевог народног универзитета била је тих година интензивна, али како су истицали не само у циљу оспособљавања и усавршавања, већ првенствено ради афирмације струке.

За развој професије и науке неопходна су инострана искуства. Друштво је преко Комитета за научне установе, универзитет и високе школе НР Србије набављало

4 Комисија за стручно уздизање библиотечкој кадра и издавачку делатност конституисана је 6. децембра 1966. године, а за председника је био изабран Ђуза Радовић.

научну и стручну литературу из иностранства. Размену, усавршавање и специјализацију у области просвете, науке и културе омогућила је конвенција о културној сарадњи склопљена између Републичког секретаријата за образовање и културу и страних влада (АБДС, бр. 286, 18. март 1967).

Упркос подацима у документима и сачуваној, али још увек необјављеној архивској грађи о великом ангажовању на афирмацији библиотекарства, учача се да су библиотеке и библиотекарство често били маргинализовани, односно да је „bibliotekarstvo neadekvatno stepenu razvoja naučnog društva“ (АБДС, Извјештај о раду, 1967: 1). А то је време када се у тадашњој Југославији, уз средњу стручну школу, образовање библиотекара одвија и на катедрама за библиотекарство у оквиру Више педагошке школе у Сарајеву⁵ и Педагошке академије у Љубљани.⁶

ОБРАЗОВАЊЕ БИБЛИОТЕКАРА НА ВИСОКОШКОЛСКОМ НИВОУ У СРБИЈИ

У више наврата било је покушаја да се библиотекарство укључи у академске студије. Тај пут је био дуг „од првог декретом именованог библиотекара 1853. године до првог дипломираног библиотекара на универзитетском нивоу, протекао је цели век“ (Стаматовић 2000: 365–384).

Први покушај формалног стручног академског образовања из области библиотекарства био је 1963. године када је на Филолошком факултету Универзитета у Београду оформљена Група за библиотекарство. Нажалост, већ 1965. године ова група је уташана, а тиме је учињен корак уназад у напорима да се библиотекарство професионализује. Стицање стручног знања опет је било могуће само путем семинара, курсева и предавања под окриљем Библиотекарског друштва Србије и Народне библиотеке Србије. Захваљујући ангажовању, пре свега, проф. др Миодрага Поповића, проф. др Миодрага Сибиновића и проф. др Љубице Ђорђевић школске 1980/1981. године покренут је Смер за библиотекарство и научне информације као двогодишњи интеркатедарски студиј.⁷ Већ сам назив открива тежњу да се прате динамичне промене у области библиотекарства и дисеминацији информација. Током ових почетних година значајну подршку у погледу држања наставе из ускостручних предмета пружиле су колеге са Катедре за књижевност, позоришне уметности и библиотекарство при Филозофском факултету Универзитета у Сарајеву. У периоду од школске 1988/1989. до 1990/1991. године студентима Филолошког факултета у Београду била је понуђена могућност да похађају двосеместрални предмет Основи библиотечко–информационе делатности. Значајне заслуге за

5 При Вишој педагошкој школи у Сарајеву 1961. године основана је Катедра за библиотекарство у трајању од две године.

6 Од школске 1964/1965. године при Педагошкој академији у Љубљани постојале су двогодишње и двопредметне постдипломске студије библиотекарства.

7 На истакнуте личности и њихово залагање да се библиотекарство изучава на Филолошком факултету подсетила је проф. др Десанка Стаматовић приликом говора на конференцији поводом 55 година од покретања наставе библиотекарства на високошколском нивоу.

поновно покретање студија припадају проф. др Мирославу Пантићу и тадашњем декану проф. др Никши Стипчевићу. Од иницијативе до реализације протекле су две године – 11. маја 1989. године Савет Филолошког факултета донео је одлуку о покретању поступка за оснивање и формирао Комисију за израду елабората коју су чинили проф. др Мирослав Пантић, проф. др Злата Бојовић, доц. др Десанка Стаматовић, мр Александра Вранеш, Јован Јанићијевић и Смиља Томашевић) (Вранеш 2017: 29).

Након усвајања елабората, детаљног наставног плана и програма, школске 1991/1992. године уписана је прва генерација студената на Катедри за библиотекарство и информатику. Поред стицања знања из области библиотекарства, историје књиге и писма, информатике и библиографије студенти су на свакој години имали по један општи предмет: Филозофија, Комунологија, Културологија и Психологија. Уз то, студенти су стицали знања из књижевности. За разлику од данашњег реформисаног образовања по болоњском моделу, сви предмети су били обавезни и двосеместрални (осим књижевности – по један семестар народне и средњовековне књижевности као предуслов за полагање двосеместралног предмета из Историје српске књижевности).

Студенти су након завршених основних студија стицали звање дипломирани библиотекар – информатичар, после студија другог степена: дипломирани библиотекар информатичар – мастер и по одбрањеном докторату: доктор библиотекарства и информатике.

Болоњски процес образовања донео је многе реформе. Од школске 2009/2010. Катедра за библиотекарство и информатику део је модула Језик, књижевност, култура. Студенти имају обавезне стручне једносеместралне предмете: Библиотекарство 1 и 2, Информатика за библиотекаре 1 и 2 и Историја књиге и библиотека 1 и 2 (прва година); Дигитални текст 1 и 2, Организација знања 1 и 2, Књига и библиотеке код Срба, Методологија истраживања и цитирања, Етика у науци и култури и Увод у архивистику (друга година); Архивистика 1 и 2, Структура информација 1 и 2, Статистика у библиотекама, Процеси управљања у библиотекама и Увод у библиографију (трећа година); Музеологија 1 и 2, Теорија и историја библиографије 1 и 2, Односи библиотека с јавношћу, Мултимедијални документи и Проналажње информација (четврта година). Како је библиотекарство спој теорије и праксе, студенти у сваком семестру имају и обавезне стручне практикуме. На свакој години неопходно је да студенти прикупе и бодове из одговарајуће групе изборних предмета (стручно-апликативни, научно-стручни, теоријско-методолошки и академско-општеобразовни). Сваки предмет носи одређен број бодова и на основним студијама укупан збир је 240 ЕСПБ (Европски систем преноса бодова). Како је Катедра од почетка осмишљена као интердисциплинарна, сви њени предмети су изборни за студенте других студијских група. Посебно даље уже усавршавање могуће је на мастер и докторским студијама. Мастер студије, поред обавезног курса Техника академског писања, нуде широк избор предмета: Информациона и медијска писменост у науци, Националне библиотеке, Библиотеке у настави, Методичка пракса – хоспитовање, Електронско издаваштво и дигиталне библиотеке, Обликовање и одржавање садржаја на вебу, Напредне методе у проналажењу

информација, Библиометрија, Напредне језичке технологије, Компаративне студије савременог библиотекарства и Документалистика. Новина је да су оваквим мастер програмом, предметима из области методике, студентима отворена врата и за рад у области образовања (Грујић 2015: 26).

Катедра се значајно развила и по броју запослених и по броју предмета. Међутим, како је према важећој акредитацији Катедра као студијски профил део модула Језик, књижевност, култура то је довело до промена у звању које студенти стичу. У жељи да диплома са којом студенти излазе са Филолошког факултета буде препознатљива на тржишту рада, у новој акредитацији, Катедра ће развијати самосталан програм на основним и мастер студијама. У нов акредитовани програм Катедра улази са осавремењеним наставним планом којим прати развој библиотекарства и њој припадајућих области и информационих наука на међународном плану, потребе библиотечке заједнице и потребе културних и образовних установа у Србији.

Катедра не само да доприноси професионализацији кадра, већ својим радом активно учествује у развијању и промовисању библиотекарства као науке. Сваке године, почевши од 2001, организују се научне конференције. Стручно-научне конференције редовно организују и Библиотекарско друштво Србије и Заједница матичних библиотека Србије (Библионет).

Поред високошколског образовања за библиотекаре у Београду, постоји и студијски програм при Педагошком факултету у Сомбору, Универзитет у Новом Саду. Најпре су основане 2005. као „основне академске студије за школске библиотекарске у трајању од три године“ (Ињац 2012: 35), а данас нуде шире образовање на свим нивоима студија за професију библиотекара-информатичара.

СТРУЧНИ ИСПИТ И СТРУЧНА ЗВАЊА

Значајно место у оспособљавању библиотекара има стручни испит, који је регулисан још 1928. године доношењем *Правила о полагању државног стручног испита*, али се неминовно током година, у складу са развојем библиотекарства, мењао. У послератним годинама донет је *Правилник о приправничком сјају, стручним испитима и курсевима за савезне службенике библіотечкарско-архивистичке струке* („Сл. лист ФНРЈ“, бр. 18/1949) који је био допуна поменутој, нешто раније, доне тој Уредби. Правилник је прописивао услове за библіотечкој техничара и библіотечкој руковођа, али и начин „преласка из друге струке у библіотечко-архивистичку“ (Глумац 1949: 229). Посебна одредба тицала се приправничког стажа и стручног испита, који се састојао из стручног (писмени и усмени) и општег дела. Предавачи су бирани из редова Друштва. На молбу Министарства за науку и културу ФНРЈ, Друштво је формирало комисију за реализацију курса за спремање младих библиотекара за полагање стручног испита (АБДС, бр 18378, 27. август 1949). Комисија је предложила да курс траје, уместо три, четири месеца и да дневно буде по три часа током којих би се одвијала предавања из следећих стручних предмета: Палеографија, Историја књиге, Библиографија, Библиотечко пословање, Набавка књига, Израда каталога – азбучни, стручни, предметни и унакрсни каталог,

Смештај књига, Рад са публиком, Организација библиотека за народ и методе рада у њима, Послови чувања и конзервирања књига и докумената. На крају је ипак одређено да се курс одвија у трајању од три месеца током једногодишње плаћене библиотечке праксе за полазнике који су старији од 18 година и који имају завршену седмогодишњу или њој равну школу. Кандидати су морали током прва три месеца да прођу кроз сва одељења како би се упознали са основама рада, али су у том периоду и активно учествовали у стручном пословању извршавајући додељене задатке. Теоријску наставу пратио је практичан рад – од укупно 156 часова током 78 радних дана, 134 часа била су предавања, 22 часа остајала су руководиоцу течаја да осмисли задужења. На овај начин кандидати су поред теорије и практично упознали пут књиге, односно све стручне послове који прате публикацију од пријема, преко смештаја до издавања. По завршетку курса следило је полагање стручног испита које је у складу са чл. 22 *Правилника* обухватало питања из издавачке делатности у ФНРЈ и најважније стручне послове – каталогизацију, инвентарисање, сигнирање, смештај књига, чување и конзервацију. За кандидате који би у мањим библиотекама у унутрашњости вршили и дужност управника било је неопходно да похађају и предмете који се баве референсним радом, односно радом са читаоцима и промоцијом књига.

Стручни испит је до данас остао важан сегмент обучавања библиотекара, а посебно значајан за колеге чије основно образовање није из области библиотекарства, те у том случају има и улогу преквалификације и дошколовања. Стручни испит спроводи се у складу са *Законом о библиотечко-информационој делатности* („Сл. гласник РС“, бр. 52/2011). Међутим, ту постоји нелогичност, јер након полагања стручног испита кандидати према овом Закону добијају назив *дипломирани библиотечкар*,⁸⁸ а то је назив који треба, у складу са осталим дисциплинама и звањима, а према *Правилнику о листици стручних, академских и научних назива*, да се добија искључиво по завршетку академских студија. Кандидати са високим образовањем полажу стручни испит након годину дана рада у библиотеци, док књижничари стичу право на полагање након девет месеци. Стручни испит обухвата следеће предмете: Основе библиотекарства, Каталогизација и предметна и стручна класификација, Библиографија, Историја писма, књиге и библиотека, Информатика у библиотекарству, Заштита библиотечке и архивске грађе и Основни система државне управе и уставног уређења и прописи из библиотечко-информационе делатности. Дипломирани студенти Катедре за библиотекарство и информатику полажу стручни испит у мањем обиму и он се састоји из предмета: Основи система државне управе и уставног уређења и прописи из библиотечко-информационе делатности; Писмена провера знања из предмета Каталогизација и предметна и стручна класификација и писаног стручног рада из одабраног предмета (*Правилник о Програму стручних испитица у библиотечко-информационој делатности*). Мастер библиотечкарства и информатике ослобођени су полагања предмета из области каталогизације и класификације (Исто). Изузетак од

88 „Запослени из члана 47. став 1. овог закона на стручним библиотечким пословима, након положеног стручног испита стичу основна стручна звања: књижничар, виши књижничар, библиотекар и дипломирани библиотекар“ („Сл. гласник РС“, бр. 52/2011).

полагања стручног библиотечког испита при националним библиотекама су школски библиотекари који стичу лиценце за рад.⁹⁹

У циљу подстицања развоја кадрова и мотивисања за бављење стручним и научним радом уведена су стручна звања која се стичу након испуњења формалних (године стажа) и суштинских критеријума (стручни и научни радови и допринос на унапређењу библиотекарства). Звање вишег библиотекара враћено је на иницијативу водећих библиотека – Народне библиотеке Србије, Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Библиотеке Српске академије наука и уметности, Библиотеке Матице српске, Градске библиотеке у Београду и Југословенског библиографског института, али важило је и за запослене у другим установама које су *Правилник о сјицању звања* прихватиле (АБДС, бр. 205, 18. октобар 1967).¹⁰¹⁰ Данас према актуелном *Правилнику о ближим условима за сјицање виших сјручних звања у библіотечко-информационој делатности* („Сл. гласник РС“, бр. 22/2013: 44–45) виша стручна звања су: *самосјални књижничар, самосјални тхничар конзервајор, самосјални виши књижничар, самосјални виши тхничар конзервајор, виши библіотечкар, виши библіограф, виши археограф, виши информатор, виши документариста, виши конзервајор, библіотечкар савейник, библіограф савейник, археограф савейник, информатор савейник, документариста савейник, конзервајор савейник, виши дијломирани библіотечкар, виши дијломирани библіограф, виши дијломирани археограф, виши дијломирани информатор, виши дијломирани документариста, виши дијломирани конзервајор, дијломирани библіотечкар савейник, дијломирани библіограф савейник, дијломирани археограф савейник, дијломирани информатор савейник, дијломирани документариста савейник и дијломирани конзервајор савейник*.

Са високом стручном спремом – библиотекари, археографи, библиографи... могу да напредују у звање виши библиотекар, виши археограф, виши библиограф и даље у библиотекар саветник, археограф саветник, библиограф саветник... Виши књижничар (виша стручна спрема) и књижничари (кадар са средњом стручном спремом) могу да напредују за један ниво даље у звање самостални виши књижничар, односно самостални књижничар. Тренутно је у изради документ који садржи предлоге измена и допуна *Правилника о ближим условима за сјицање виших сјручних звања у библіотечко-информационој делатности*.

ЗАКЉУЧАК

Формално образовање библиотекара у Србији у поређењу са другим европским земљама јавља се касније, али приликом упоређивања треба имати на уму и неповољне околности у којима су се српска култура и наука развијали. Ипак, захваљујући индивидуалном ангажовању и организованом раду под окриљем институција

9 Школски библиотекари након приправничког стажа, у складу са *Правилником о дозволи за рад* („Сл. гласник РС“, бр. 22/2005, 51/2008, 88/2015, 105/2015, 48/2016 и 9/2022), полажу испит за лиценцу пред комисијом коју формира Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

10 Звање вишег библиотекара додељивала је републичка комисија. Укидањем комисије онемогућено је унапређење библиотекара у ово звање.

тај јаз се премостио. Након Другог светског рата у библиотекама је већи део кадра имао средњу стручну спрему, а високо образовање, најчешће из друштвено хуманистичких наука, било је потребно за одговорне и руководеће послове. Данас се српско библиотекарство развија пратећи савремене токове и поштујући међународне стандарде. Образовањем библиотекара остварује се професионализација, обезбеђује се доследност у спровођењу утврђених метода и поштовању норми, избегава се субјективан приступ и импровизација.

Међу наукама постмодерног доба библиотекарство има све већи значај. У томе почетне заслуге припадају Друштву библиотекара Србије, које од свог оснивања посматра библиотекарство не само као струку, већ и као научну делатност. Развоју библиотекарства, библиотека и стручног кадра у Србији, поред Друштва, допринеле су водеће библиотеке и посебно оснивање Катедре за библиотекарство и информатику на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Кључни елементи у стасавању библиотекарства као професије и науке су доношење *Основне уредбе о библиотечко-архивистичкој струци*, упркос њеним мањкавостима, свако наредно утемељење у законској регулативи, оснивање Средње библиотекарске школе (иако је била намењена стасавању образовног профила књижничар, не библиотекар, допринела је квалитетнијем кадру), рад *Комисије за стручно уздизање библиотечког кадра и издавачку делатност*, полагање стручног испита, библиотечка звања и коначно организовано изучавање библиотекарства на академском нивоу.

НЕОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

- Архива Библиотекарског друштва Србије (АБДС), бр. 3, 23. јануар 1948.
 АБДС, бр. 9033, 12. фебруар 1948.
 АБДС, бр. 12584, 27. фебруар 1948
 АБДС, бр. 32, 24. мај 1948.
 АБДС, бр. 49, 2. јул 1948.
 АБДС, бр. 17177, 27. октобар 1948.
 АБДС, бр. 103, 19. новембар 1948.
 АБДС, 63, 3. децембар 1948.
 АБДС, бр. 15, 25. март 1949.
 АБДС, бр. 51, 18. јун 1949.
 АБДС, бр. 18378, 27. август 1949.
 АБДС, Извештај о раду Друштва, 1965–1967.
 АБДС, бр. 286, 18. март 1967.
 АБДС, бр. 125, 15. јун 1967
 АБДС, бр. 711, 23. јун 1967.
 АБДС, бр. 205, 18. октобар 1967.
 АБДС, Izvještaj o radu uprave Saveza društava bibliotekara Jugoslavije 1967.

ЛИТЕРАТУРА

- В. П. 1949: В. П. „Рад Друштва библиотекара НР Србије од јула прошле године до прве годишње скупштине“. *Библиотечар*, год. 1, св. 2, 227–228.
 Вранеш 2017: Александра Вранеш. „Студије библиотекарства и студије културе“. *Библиоинфо: 55 година од покретања насљаве библиотечарства на високошколском нивоу*. Београд: Филолошки факултет, 25–34.

- Глумац 1949: Дивна Глумац. „Правилник о приправничком стажу, стручним испитима и курсевима за савезне службенике библиотекарско-архивистичке струке“. *Библіотечар*, год. 1, св. 2, 229.
- Грујић 2015: Драгана Грујић. „Методичка пракса у школској библиотеци“. *Читалиште*, год. 14, бр. 26, 19–23.
- Грујић 2018: Драгана Грујић. „Поводом јубилеја“. *Библіотечар*, год. 70, св. 2, 7–10. DOI: <https://doi.org/10.18485/bibliotekar.2018.60.2.1>
- Закон о библіотечко-информационој делатности („Сл. гласник РС“, бр. 52/2011).
- Ињац 2012: Весна Ињац. „Образовање библиотекара у Србији“. *Глас библіотеке*, 19, 27–58.
- Meijer 1982: J. G. Meijer. „Librarianship: A Definition“, *Occasional Papers*, 155, 3–40.
- Миљевић 2007: Milan I. Miljević. *Metodologija naučnog rada*. Pale: Filozofski fakultet u Istočnom Sarajevu.
- Нова енциклопедија Вук Караџић-Larousse. Т. 2, 1978. Београд: „Вук Караџић“.
- Основна уредба о библіотечко-архивистичкој струци („Сл. лист ФНРЈ“, бр. 19/1948).
- Правилнику о ближим условима за стицање виших стручних звања у библіотечко-информационој делатности („Сл. гласник РС“, бр. 22/2013).
- Правилником о дозволи за рад („Сл. гласник РС“, бр. 22/2005, 51/2008, 88/2015, 105/2015, 48/2016 и 9/2022).
- Правилник о листи стручних, академских и научних назива („Сл. гласник РС“, бр. 53/2017, 114/2017, 52/2018, 21/2019, 34/2019, 6/2020, 24/2020, 152/2020, 10/2021 и 48/2021).
- Правилник о приправничком стажу, стручним испитима и курсевима за савезне службенике библиотекарско-архивистичке струке („Сл. лист ФНРЈ“, бр. 18/1949).
- Правилник о Програму стручних испита у библіотечко-информационој делатности, начину њиховог полагања и висини накнаде за рад чланова Комисије за полагање стручног испита („Сл. гласник РС“, бр. 123/2012).
- Радовић 1949: Ђуза Радовић. „Виша библиотекарска школа“. *Библіотечар*, год. 1, св. 2, 128–131.
- Ристић–Црногорац 2007: Душанка Ристић–Весна Црногорац (прир.). „Друштво библиотекара Србије 1948–2004“, *Библіотечар*, год. 49, св. 1/2, 17–177.
- Стаматовић 2000: Десанка Стаматовић. „Катедра за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду: високошколско образовање библиотекара у Србији (1963–2000)“, *Гласник Народне библіотеке Србије*, год. 2, бр. 1, 365–384.
- Стокић 2002: Гордана Стокић. „Садржај програма за високошколско образовање библиотекара“. Сарадња, образовање, квалитет: Друштво скуп библіотекара балканских земаља. Зборник радова са међународног скупа одржаног у Београду од 5. до 8. децембра 2001. године. Ур. Александра Вранеш. Београд: Филолошки факултет: Народна библиотека Србије, 2002, 105–116.
- Трифуновић, 2017: Богдан Трифуновић. „Оснивање и прва година рада Друштва библиотекара НР Србије: 1947–1948“, *Библіотечар*, год. 59, св. 2, 9–50. DOI: <https://doi.org/10.18485/bibliotekar.2017.59.2.1>

Dragana A. GRUJIĆ

THE MATURATION OF LIBRARIANSHIP AS A PROFESSION AND SCIENCE IN SERBIA AFTER WORLD WAR II

SUMMARY

The aim of the paper is to present the development of librarianship in Serbia in the period after the Second World War until today, in the period when there is a sudden professionalization and when librarianship through institutionalized education grows into a recognized social and humanities

science. Based on the hitherto insufficiently known and little used archival material, the development of professional and competent staff in Serbia is highlighted as a precondition for the development of library science. It was noticed that in the period under review, librarianship developed rapidly. Special merits for that initially belong to the Serbian Library Association, and then to the Department for Librarianship and Information Science at the Faculty of Philology, University of Belgrade. The paper combines both historical and current efforts to improve librarianship and to keep up with the sciences of postmodern society.

Key words: librarianship, Serbian Library Association, Department for Librarianship and Information Science, education of librarians, library staff.